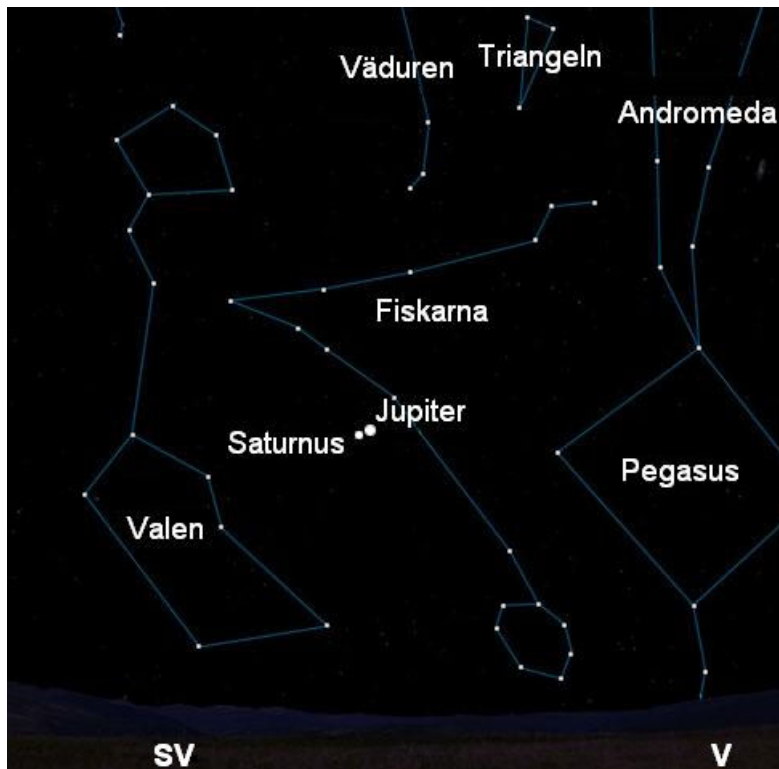

Jesu födelse och Betlehemsstjärnan

Stjärnhimlen över Jerusalem 29 september år -7

Allan Emrén

Jesus föddes inte år noll. Han föddes inte heller i december. Josef och Maria var fattiga när Jesus föddes, men sedan blev de oerhört rika. De vise männen kom aldrig till stallet. Det var lärda män, troligen utsända av Parther-rikets härskare. De visste att jorden är ett klot. Och de visste att jordens storlek är omkring 13000 km. De kunde beräkna händelser på himlavalvet tiotals år i förväg och lösa andragradsekvationer. Bland de lärde i Babylon diskuterades om jorden rör sig runt solen eller tvärtom.

Julen är felplacerad, och det är vår tideräkning också. Men vad spelar det för roll? Årtalet är bara en siffra. Och vi behöver en högtid när året är som mörkast. Ursprungligen placerades julen i slutet av december för att neutralisera det romerska hedniska firandet av vintersolståndet. Det passade bra även i Skandinavien, där julen fick ersätta midvinterblotet. Man behöll de seder som inte direkt stred mot kristendomen. T.ex. julskinkan och även själva ordet jul. Men nu fick julen innebörden att det Sanna Ljuset, Jesus har kommit till världen.

Att Jesus inte föddes år noll är tämligen klart, eftersom Herodes dog fyra år tidigare. Jesu födelseår kan vi finna genom berättelsen om stjärnan. Bland teorierna för vad det kan ha varit, har man föreslagit en komet eller en supernova (en jättestjärna som exploderar). En sådan lyser så starkt att den syns även mitt på dagen. Men trots sökande, har man inte hittat någon sådan som lyste nära vår tideräknings början. Den rimligaste förklaringen är istället kombinationen Jupiter och Saturnus. De passerar förbi varandra med ett antal års mellanrum. En sådan passage kallas för konjunktion. Passagen år -7 var ovanlig. Det var en så kallad stor konjunktion. Då möts de två planeterna tre gånger med några månaders mellanrum, den här gången i Fiskarnas stjärnbild. Det inträffar ungefär vart 1000-e år.

Figur. Parther-riket

Nu skall vi gå tillbaka ett par årtionden. I regionen fanns två stormakter, Romarriket i väster och det ungefär lika stora Parther-riket i öster. Det senare omfattade nuvarande Iran, Irak, Kuwait, Qatar och delar av Syrien. År -45 hade Herodes satts in som härskare i Judeen, medan hans bror fick Galileen. Under den här tiden fanns Messiasförväntningar, och Herodes bör ha fått veta mycket om hurdan den väntade Messias skulle vara.

År -40 senare bestämde sig Parthernas härskare för att utvidga Partherväldet fram till Medelhavet. Det skulle kunna ge stora rikedomer, eftersom man då fick tillgång hamnar i Medelhavet och kunde exportera sina varor ut över hela den regionen. Partherna erövrade resten av Syrien och Jordanien, liksom Israel och satte Antigonus på tronen i Jerusalem.

Herodes belägrades i Masada, men lyckade fly till Petra. Därifrån reste Herodes så småningom till Rom, och av senaten utnämndes han år -40 till Judarnas Konung (!!) Då hade det inte funnits någon kung i Israel på 500 år, och nästa kung ansågs komma att vara Messias. Men det visste förstås inte romarna.

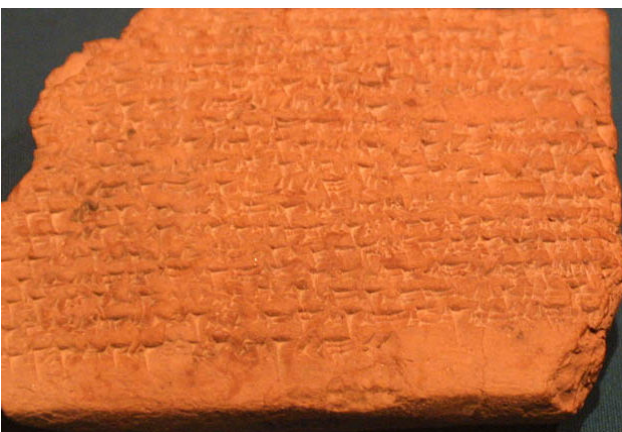
Med hjälp av Roms armé kunde Herodes driva ut Antigonos och Parthernas trupper ur Judeen år -37, och sedan var han kung fram till sin död år -4. Hans välde omfattade då mycket mer än Judeen. Nämligen även Idumeen (nuvarande Sinai), Samarien, Galileen, Perea (Västra Jordanien), Itureen och Trachonitis (Sydvästra Syrien). Det var ungefär samma område som kungarna David och Salomo hade haft under sig. Självsåg sig därför Herodes som en ny David, och alltså Messias.

Under antiken fanns tre viktiga lärdomscentra. I Egypten Alexandria, i Grekland Aten och i Parthernas rike Babylon. De lärda män som arbetade vid universitet där var inte som nu för tiden specialister på något smalt område, utan skulle i princip känna till hela vetenskapen. Specialiseringen tog inte fart förrän under 1700-talet och framåt, när mängden kunskap exploderade, så att ingen längre kunde vara expert inom alla områden. Så de lärde i Babylon var matematiker, fysiker, filosofer, astronomer, teologer och mycket annat. Sedan omkring tusen år hade de vetat att jorden är ett klot. Och sedan 600 år hade de vetat att jordens diameter är ca 13000 km. Så när Daniel studerade vid universitetet i Babylon fick han troligen lära sig, bland mycket annat, hur man kan veta att jorden är ett klot, och hur man mäter dess storlek. När Jesus föddes hade man under ett par hundra år diskuterat huruvida jorden går i bana runt solen eller tvärtom. Detta var mer än 1500 år före Kopernikus.

Exempel på deras skicklighet som matematiker var att de kunde lösa andragradsekvationer, beräkna kvadratrötter och beräkna ytan av en ellips. Hur många av er som läser detta vet hur man kan beräkna t.ex. kvadratroten ur 5, dvs med enbart papper och penna?

De var alltså skickliga astronomer och matematiker. Till deras arbetsuppgifter hörde att förutsäga händelser på himlavalvet. De kunde beräkna händelser tiotals år framåt i tiden och även fastställa tidpunkten med stor noggrannhet.

Syftet var dubbelt. Dels, så skulle makthavarna få råd om lämpliga tillfällen att genomföra operationer, t.ex. krig. Och dels, så skulle datum fastställas för högtider av olika slag. Beräkningarnas resultat nedtecknades på lertavlor, en sorts kalendrar, som distribuerades över riket. Detta var arbetsuppgifter som togs på mycket stort allvar. Det berättas från Kina att en hovastronom blev avrättad för att han hade missat att förutsäga en solförmörkelse.

Vid utgrävningar i Babylon har man funnit en lertavla där Betlehemsstjärnan, alltså stora konjunktionen mellan Jupiter och Saturnus år -7 finns beskriven. Är det en tillfällighet att just den finns med bland det man har hittat?

Man har också nyligen hittat en sorts "lärobok" som beskriver hur man med hjälp av geometri kunde beräkna planeternas framtida rörelser.

Enligt astrologin i Babylon betydde konjunktion mellan Jupiter och Saturnus att en framstående härskare föddes. En stor konjunktion betydde födelsen av en världshärskare. Planeterna rör sig genom tolv stjärnbilder som var och en representerade ett geografiskt område. Den här gången skulle det ske i Fiskarnas stjärnbild, som enligt Ptolemaios betydde Palestina! En sådan händelse inträffar högst en gång på tusen år.

Det måste ha varit hans livs chock när det gick upp för Parthernas kung att en världshärskare skulle födas i Judeen. Denne kung skulle förstås vara en ättling till Herodes och lägga under sig både

Romarnas och Parthernas riken. Och man kan ju lätt räkna ut hur det skulle gå med den kungens fiender efter erövringen. Inte minst med tanke på att Herodes var ökänd för sin grymhet. Så någon missskud från den släkten var knappast att räkna med.

Exempel på hans hänsynslöshet är att han lät avrätta medlemmar av den inflytelserika Hasmoneiska familjen. Inte ens hans egen familj gick fria från misstänksamheten. År -29 avrättade han sin första hustru, Mariamne, och senare även tre av sina söner, Alexander, Aristobulos och Antipater.

Partherkungen måste alltså komma på god fot med den nye härskaren redan från början. På så vis kunde han hoppas på att få behålla livet, och kanske till och med att få en ställning som ståthållare i den östliga delen av världsriket. Därför utrustades en expedition, vars syfte var att knyta vänskapsband med det Judiska kungahuset. Med tanke på att motsvarande lärdom inte fanns i Jerusalem, kanske man till och med kunde få extra *good will* genom att berätta vad stjärnorna hade talat om.

Resan från Babylon till Jerusalem tar ca tre månader med kamel, men förberedelserna var säkert omfattande. Sedan ordnade man timingen så att expeditionen skulle vara framme i Jerusalem när den nye konungen var tämligen nyfödd. Det fanns tre datum att välja mellan: 29 maj, 29 september och 4 december år -7. Mest sannolika dag för födelsen bör ha ansetts vara den mittersta konjunktionen, vilken var huvudhändelsen, och då stjärnan även stod som högst på himlen.

För att inte riskera att komma för tidigt, valde de troligen 4 december på morgonen eller tidig förmiddag. Redan samma kväll for de tydligen vidare till Betlehem. De reste ju i mörker, eftersom de kunde se stjärnan. Annars hade ju det naturliga varit att färdas under dagen. Då ser man vägen och det är behaglig temperatur i december. Men tydligen ville de komma fram just på själva dagen för konjunktionen.

Det står att stjärnan gick framför dem. Det skall inte tolkas som att den verkligen rörde sig som någon sorts helikopter strax framför. Men när de skulle förklara situationen för människor som inte var astronomer, var det tvungna att använda ett förenklat språk. De talade om en stjärna, inte om en konjunktion. Precis som när jag beskriver universums tillkomst för icke fackfolk. Då måste jag använda förenklingar. Annars skulle det inte bli begripligt för andra än experter.

I fallet med stjärnan, så befann den sig ungefär i riktningen sydväst under kvällen den 4 december år -7. Det är ungefär samma som riktningen från Jerusalem till Betlehem. Så de vise männen såg stjärnan framför sig under hela färden. Stjärnan gick ned vid före midnatt, så de bör ha varit framme omkring kl 21 eller 22.

Min gissning är att de om fram och såg Betlehem när de kom runt en vägkrök, och då såg den nedgående stjärnan rakt över ett hus, där de hittade Josef, Maria och Jesus. Det här är bara en gissning, men den är rimlig och förklarar i så fall att ”stjärnan stannade över den plats där barnet var.”

Här lämnar vi de vise männen ett tag. Finns det andra fakta som pekar i samma riktning? Ja, det finns de faktiskt. Till att börja med var herdarna ute med fåren den natten. Det var man normalt inte i december, eftersom det var för kallt. Nu för tiden går det bra, eftersom klimatet har blivit varmare. På Jesu tid var det betydligt kallare. I gamla bilder av Jerusalem kan man se att många hus hade tak linande våra, vilka ju är byggda så att de inte trycks in av snö under vintern. Landet hade också mycket mer skog än idag. I samband med rättegången mot Jesus kan man se att fortfarande i mars-april var det så kallt att man behövde eld för att värma sig trots ytterplagg. Därför verkar slutet av september rimligt.

Men det går att finna ytterligare information. Evangelisten Lukas berättar att prästen Sakarias tjänstgjorde i templet, och där fick möta en ängel som berättade att han och hans åldriga hustru skulle få en son (Johannes Döparen). Sakarias tillhörde Avias avdelning (Luk 1:5). Prästerna som tjänstgjorde i templet var indelade i 24 avdelningar, varför varje avdelning tjänstgjorde i templet ca två veckor varje år.

Det judiska året började vid påsk (2Mos 12:1), och år -8 inträffade påskan enligt mina beräkningar den 27 mars. I sådana beräkningar behöver man ta hänsyn till att år noll glömdes på 500-talet, och att varje år är 20 minuter kortare än tiden det tar för jorden att gå ett varv runt solen. Det beror på att jordaxeln ändrar sin riktning, som en vacklande snurra. Man får inte heller glömma att jorden flyttar sig medan månen rör sig ett varv kring jorden. Skall man vara riktigt noga behöver man också ta hänsyn till andra planeters gravitation, vilket jag bara har gjort med ett genomsnitt. En analys av felet tyder på att verkligheten kan ligga ca ett dygn tidigare eller senare.

Judarna använde en månkalender, vars enda rest nuförtiden är att påskan inte inträffar på något bestämt datum. Avias avdelning var nummer åtta (1 Krön 24:10), så Sakarias tjänstgjorde troligen under perioden 7 - 20 juli. En judisk månads längd var 29,5 dygn. Därför bör Elisabeth ha gått in i sin sjätte månad någon av de sista dagarna i december år -8. Det tyder på att ängeln Gabriel kom till Maria någon gång under första veckan i januari år -7. Jesus föddes ca 40 veckor senare, dvs i slutet av september. Det stämmer ju väl med huvudkonjunktionen den 29 september det året.

När Jesus föddes var Josef och Maria fattiga. Då han var 8+33 dagar gammal begav de sig till Jerusalem (tre - fem timmars väg från Betlehem) och offrade två duvor, vilket fattiga skulle göra (3 Mos 12:4, 6-8). Under tiden hade de funnit en bättre bostad än stallet (Matt. 2:11, grek οικία=hus). Det var dit de vise männen kom efter besöket hos Herodes i Jerusalem, och där lämnade de sina gåvor av guld, rökelse och myrra.

Det kan inte ha varit symboliska mängder. Skall man blidka en blivande kejsare som kunde vara fientlig, så får det vara imponerande kvantiteter. Speciellt om det gällde en ättling till Herodes. Denne hade låtit bekläda templet i Jerusalem med tjocka plåtar av guld.

När drottningen av Saba besökte Salomo hade hon med sig omkring 4 ton guld. Avsikten med de vise människors besök var nog att utverka inbjudan till ett statsbesök, och vid detta skulle de stora gåvorna lämnas. Men de måste ändå ha med sig tillräckligt för att imponera, så en rimlig gissning är 10 - 100 kg. Det förklarar också alla antydningarna i evangelierna om att Jesu familj var väldigt välbeställda. Enbart guldets värde bör ha varit mellan två och tjugofem miljoner kronor. Kanske Josef hade investerat i fastigheter vid återkomsten från Egypten dit familjen flydde. Hur som helst var de nu oerhört rika, vilket bör ha underlättat flykten.

De vise männen hade också med sig myrra. Denna framställdes av kådan från en grupp av träd, framför allt ett med det latinska namnet *Commiphora myrrha*. Räkna efter vikt var myrra dyrare än guld. Bilden här visar bitar av myrrakåda. Det var bland annat ingrediens i helig olja, vilken användes för att smörja någon till kung eller prästtjänst. Detta beskrivs i 2Mos 30:23-33.

Plinius den äldre skrev att myrra var en av de viktigaste ingredienserna i parthisk parfym. Det grekiska ordet för myrra, μύρρον, blev så småningom synonymt med "parfym". Ytterligare en indikation på att de vise männen kom från Partherriket.

Dessutom hade de alltså med sig rökelse. Litet märkligt. Man tänder inte rökelse och tillber en kung. Kejsarkulten i t.ex. Rom kom till betydligt senare. Visserligen ansågs faraonerna vara någon sorts gudar. Kanske ansåg de vise männen att en kung som hade förebådats med så stora tecken, måste vara åtminstone delvis gudomlig. En halvgud eller liknande.

Det finns flera exempel på Jesu rikedom i evangelierna. Ett sådant har vi i Markus kap 6. Efter att Jesus hade predikat i många timmar för mer än 5000 personer, tyckte lärjungarna att Han skulle skicka iväg åhörarna för att köpa sig mat. När Jesus sa' till dem att de skulle ge mat åt åhörarna, frågade de om de skulle gå till byarna och köpa mat för 200 denarer. Vi vet fortsättningen.

Men 200 denarer motsvarar 50 000 - 200 000 kronor i dagens penningvärde. Lärjungarna gjorde en rimlig beräkning: 10 - 40 kr per man. Alltså ungefär vad en hamburgare kostar. Belopp av den storleksordningen eller mycket mer hade de alltså i sin portmonnä. Inte underligt att Judas Iskariot frestades att förskingra en del.

När Jesus på korset sa till Johannes: ”Se din mor.” och till Maria: ”Se din son”, satte han alltså inför flera vittnen in Johannes som huvudarvinge till förmögenheten. Som förstfödde sonen var det Jesus som förfogade över äganderätten. Underförstått var naturligtvis att Johannes också skulle ta hand om Maria när hon blev gammal.

I en dröm fick de vise männen uppmaning att inte återvända till Herodes, så de reste hem en annan väg. Det bekräftade kanske farhågor som de nog hade haft, för i början av februari år -6 gick planeten Mars (krigsguden) in mellan Jupiter och Saturnus. Det bör ha varit ungefär då Herodes sände soldater till Betlehem för döda spädbarn. Herodes var ju maktgalen och totalt hänsynslös när han kände sin makt hotad.

Av senaten i Rom hade han utverkat att han skulle utnämnas till Judarnas Konung - alltså Messias, men det visste förstås inte romarna. Vid den här tiden rådde i Judeen en allmän förväntan om att Messias snart skulle komma. Under sin period som ståthållare -45 till -40 bör Herodes ha blivit väl bekant med detta, och även de viktigaste profetiorna om Messias.

Typiskt för diktatorer är att ju mer maktgalen en sådan är, desto mer ser han sig själv som folkets befriare. Tänk bara på sådana som Hitler, Stalin, Mao eller Gaddafi. Herodes var nog inget undantag. Så när han hade drivit ut Partherna, försökte han få profetiorna om Messias att stämma in på honom själv.

Ett led i det var hans stora arbeten på templet i Jerusalem.

Enligt skrifterna skulle ju Messias nitälska för Herrens hus.

När Herodes insattes som Judarnas Konung, var templet en anspråkslös byggnad uppförd av Serubbabel efter Babyloniska fångenskapen. Det liknade inte alls den ståtliga byggnad som Salomo hade låtit uppföra.

Så här skrev den judiske historikern Josephus om templet som Herodes lät bygga: ”Beklätt, som det var, med tjocka guldplåtar, skimrade det i morgonsolen i klaraste eldglans och bländade ögonen liksom solstrålar. För främlingar, som vallfärdade till Jerusalem, tedde det sig på avstånd som en snötäckt kulle; ty där det inte var förgyllt, var det bländande vitt.”

Dessutom var Herodes inte jude (blandad Judisk-Idumeisk härkomst), och enligt skrifterna skulle ingen veta varifrån Messias kom. Och då talade man inte om geografi, utan om släktskap.

Man visste att Messias skulle härstamma från David, men David hade många söner och vid minst ett tillfälle, Babyloniska fångenskapen, försvann delar av släktestammen.
Det måste ha varit hans livs stora chock när det gick upp för Herodes att den riktige Messias hade dykt upp. Han visste att om det var verkligt skulle han själv vara förlorad - inte bara här i livet, utan också i evigheten.
I så fall hade han ju hädat på ett oerhört sätt, och skrifterna är fulla av beskrivningar av hur illa det går för den som på eget bevåg utger sig för att gå Guds ärenden.

Men som hänsynslös krigare (vilket han ju hade visat många prov på) utgick han från att Gud väljer den som segrar. En sorts framgångsteologi. Så om han kunde döda den nye Messias, skulle Gud välja honom själv istället. Hans tilltagande galenskap bidrog säkert till detta förvända tänkande.

Enligt de vise männens redogörelse fanns möjligheten att Messias kunde vara uppåt nio månader gammal. Men han kunde inte lita på att soldaterna var tillräckligt bra på att bedöma små barns ålder, så för säkerhets skull bestämde han att alla pojkar som var två år eller yngre skulle mördas.

Nu kan vi sammanfatta datumen kring stjärnan.
Planeterna möttes tre gånger.

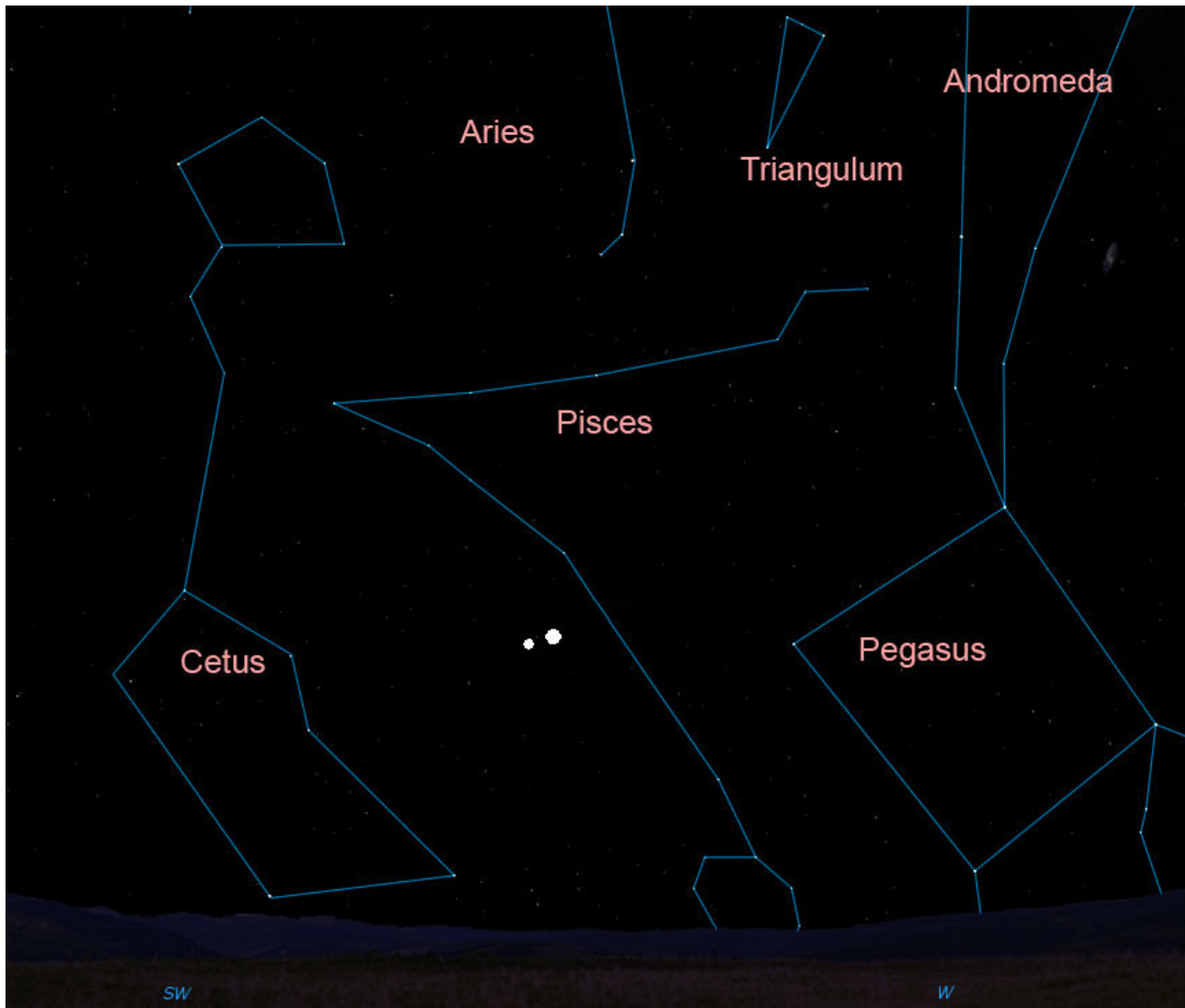
Figur. Stjärnhimlen i Babylon den 29 maj år -7. Blicken vänd österut. Stjärnan går upp.

29 maj. Då bör Maria ha varit i vecka 20 eller 21 av sitt havandeskap. Det är ungefär då fostrets rörelser börjar kännas hos förstföderskor. Messias ger sig tillkänna. De vise männen observerade konjunktionen. "Vi har sett hans stjärna i öster". Så vi vet att de inte kom till Jerusalem i maj.

29 september. Jesus föddes i stallet i Betlehem.

Änglarna ger vittnesbörd om att Messias är född.

Andra konjunktionen. Stjärnan stod högt upp på kvällshimlen.

Figur. Stjärnhimlen sedd från Jerusalem kvällen den 4 december år -7. Blicken vänd mot SW. Stjärnan går ned.

4 december. Jesus erkänns av Partherna som världens härskare och tar emot gåvorna som markerar honom som gudomlig Konung och som Präst. Nu stod inte stjärnan i öster utan sydväst.

Ytterligare två datum kan nämnas i sammanhanget.

7 oktober omskärs Jesus

9 november bärs Jesus fram i templet. Här får han av profeter (Symeon och Hanna) vittnesbördet som de vise männen sedan skulle framföra från den världsliga makten.

Betyder allt detta att man skall ta astrologi på allvar? NEJ! Men när Gud vill kommunicera med människor, skulle Han ju vara korkad om Han inte gjorde det på ett språk som vi förstår. Och astrologin var den tidens föreställning om hur universum fungerar, och var man kan få den bästa kunskapen.

Till slut en liten gåta: Enligt den judiske historikern Josefus skedde skattskrivningen år +6. Men då var Herodes död sedan 10 år. Inte heller stämmer de andra tidsangivelserna i evangelierna med år +6. Det finns en lösning, men den lämnar jag åt dig själv studera och fundera över :)